

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՅՈՒՇԱՏՈՆ

23 Ապրիլ, Երկուշաբթի երեկոյ ժամը 7ին, Ալեքս եւ Մարի Մանուկեան ժողով. վարժարանի նոր սրահին մէջ նշուեցաւ 64րդ տարեդարձը Ապրիլեան Եղեռնին: Առաջին անգամն էր որ ընդարձակ այդ սրահին մէջ կը կատարուէր հրապարակային հաւաքոյթ մը: Առաջին անգամն էր նաեւ որ օտար անձնատուութիւններ կը հրաւիրուէին խօսելու մեզի մեր ազգային ցաւին ու նահատակութեան մասին:

Խօսողներուն առաջինը՝ Christian Interfaith Committeeի վարիչն էր, Rev. Leslie Brown, համբաւեալ աստուածաբան մը որ խօսեցաւ Անգլիկէն լիգուով: Ստորեւ՝ մասեր իր խօսքէն. —

Թէեւ կեանքը ունի մուկ և դժուարին պահեր, սակայն Աստուծոյ կը պատկանի վերջին խօսքը և որովհետեւ կը հաւատանք յարութեան, չենք կրնար դիմադրուել կեանքի ամենէն սև օրերը նման անոնց, որոնք հաւատք չունին: Մենք կը նայինք դժուարին օրերուն յոյսի աչքերով, որովհետեւ Աստուծոյ է որ պիտի ըսէ վերջին խօսքը: ...

Երէկ, Զատիկի երեկոյեան, յիշեցինք երկու այն մարդիկը, որոնք ճամբայ ելան Երուսաղէմէն, ծանրաբեռնուած միտքերով՝ թէ ինչպէ՞ս կ'որհիլի է որ լաւ և կատարեալ բան մը վերջնայ ողբերգութեամբ, ինչպէս պատահեցաւ Յիսուսի պարագային: Եկած մարդաց բարիքին համար, մարդիկ տարին զինք խաչին և մահուան: Իրենց մղձաւանջին և հարցումին պատասխանը գտան, երբ գտան Յարուցեալ Քրիստոսի վաւերական ներկայութիւնը իրենց աչքերուն դիմաց: ...

Ինձի կը թուի թէ, այս երեկոյ, ձեր միտքերուն վրայ ճնշող ամէն մտածումներուն մթութեան մէջ, երբ կը յիշէք ցեղասպանութիւնը, պէտք է, հակառակ անոր որ թերեւ չէք գտնիր ճիշդ պատասխաններ մեզ տառապեցնող հարցումներուն, պէտք է յիշենք թէ քրիստոնեայ ենք: Յիսուս Քրիստոսի յարութեան ի-

րականութիւնը արգելք է որ յուսալքուինք, անոնց նման որոնք չունին յոյս: Մենք պէտք է ապաւինինք Աստուծոյ օգնականութեան մեր կեանքի ամենէն տխուր պահերուն: ...

Որքան առեւն որ ժողովուրդներ չըթալուած կ'ապրին իրենց անցեալին, տնոնք ազատ չեն հոգալու այսօրուան մոռցուած պէտքերն ու ձգտումները: Քրիստոնէական հաւատքին համար, անցեալը, որքան ալ տխուր ըլլայ և անհանգստացուցիչ, մեզ կաթառածահարելու չափ, սակայն մեծ ալիքի մը նման ան կը մղէ մեզ դէպի առաջ: Փորձառութեամբ կրնամ ըսել թէ ձեր ժողովուրդը, գիտակից իր պատմութեան, իր անցեալին, իր մշակոյթին, գիտէ միշտ նոր ներշնչումներ գտնել՝ թարմ նայուածք մը ուղղելու ապագային: Ուրախ եմ որ այստեղ և հայկական Սփիւռքի մէջ, հայերը պարտւած չեն անցեալի իրենց ողբերգութեամբ, այլ ստեղծագործ նոր ճամբաներ կ'որոնեն, վառ պահելու համար իրենց հաւատքը, իրենց յոյսը թէ՛ Քրիստոսի յաղթանակով մահուան վրայ, պիտի բացուի ապագան յարութեան արշալոյսով մը, իսկ ժողովուրդին համար:

Երկրորդ խօսողն էր Ֆրանչիսկեան Միաբանութեան անդամ, Քաղս Նովայի եւ Քրիստոնէական Տեղեկատուութեանց Կեդրոնի Տնօրէն Խտալացի Հայր Իկնակիօ Մանչինի: Բազմաճիւղ տնտեսական խօսեցաւ Ֆրանչիսկէն լիգուով, զոր Գերշ. Տ. Շանէ Արքեպս. Անճեման, որ կատարած էր նաեւ բացման խօսքը երեկոյթին, տեղւոյն վրայ թարգմանեց Հայերէնի: Ստորեւ՝ իր խօսքը. —

Գրուած է թէ կեանքը ունի փայլաշիւ աւրախութիւններ, առինքնող հաճոյքներ, բայց նաեւ ճնշող դառնութիւններ և քղաքող ցաւեր:

Մարդուս կեանքը կտրճ է աշխարհի երեսին և այդ կեանքը լիցուն է տառապանքներով: Մէկը ըսած է թէ օրօրօցէն

գերեզման, կեանքը կարճ ճանապարհ մըն է եղերուած նոճիններով, ցանուած տա- տասկներով և սոսքուած արցունքով:

Կեանք մասնադ մարդուն առաջին ձայնը ճիշ մըն է ցաւէն բխած և վերջին շունչը՝ հառաչանք մը:

Եթէ անհատական ցաւը հարցեր կը տանդժէ, ի՞նչ ըսել հաւաքական տառա- պանքի, ամբողջ ժողովուրդի մը կրած ցաւի մասին: Կը մտածեմ սրբանկարի մը մասին. սրբանկարը «Ահաւասիկ Մարդու- ուն, տառապող Գրիստոսի:

Հաւաքուած ենք այս երեկոյ յիշա- տակելու համար ցաւալի դէպք մը. Հայ ժողովուրդի ցեղասպանութիւնը: Ոճիր մըն է ան, որ ուղղուած է ըսլորիս, քանի որ մենք միացած ենք բարիին և չարին մէջ: Ոճիր մըն է որ ամօթով կը լեցնէ մեզ: Անտարակոյս որ պատմութիւնը ունի հաւաքական խենթութեան նպաններ: Կը թուի թէ անտանականութիւնը երբեմն տի- բական կը դառնայ մարդուն մէջ: Արիւնի ծարաւով կը լեցուի ան: Անգթութիւն- ները և սպաննութիւնները աւելի կը կտա- ղեցնեն զինք: Երկար և անգութ նահա- տակութիւնը զոր կրեց հայ ժողովուրդը քառորդ դար շարունակ, 1895էն 1921, արդիւնքն է հաւաքական խենթութեան մը, ցեղային և կրօնական անհանգուրժա- ղութեամբ լեցուած:

1895ին որոշուեցաւ թէ հնչած է ժամը հայ ժողովուրդի «վերջնական լուծար- ք»ին: Բանակներ զինուեցան ջարդելու համար հայերը Սասունի, Տրապիզոնի, Վանի, Խարբերդի, Պալսոյ և Մարաշի մէջ: Փաթորիկի մը նման. այդ բանակ- ները զարկին հայաշատ քաղաքներուն և խլեցին 300.000 զոհեր և ստիպեցին որ 80.000 հայեր գաղթեն դէպի օտար եր- կիրներ, գաղթականի կեանք մը սկսելու համար:

Սկիզբն էր: 1903ին կարգը եկաւ Ռուսահայաստանին: Առոնց կալուածները բռնադրուեցան, դպրոց, եկեղեցի և գրադարան փակուեցան: Երկու տարիներ հտք ջարդեր տեղի ունեցան Պաքու, Էլի- գապէթբօլ և ուրիշ տեղեր:

1895ին, Սուրբ Տեղեաց Գրասենեակի արձանագրութիւնները կը յիշատակեն նա- հատակութիւնը Հայր Սալվատօրէ Լիլլիի, սպաննուած հայերուն հետ, որոնց կը ծա- ռայէր: Փաթորիկը տարաւ բոլորը միասին:

Նշանուոր է Ատանայի ջարդը, որուն զոհ գացին 30.000 հոգիներ: Իրական մարդասպանութիւն: Սակայն վերջը չէ՛ տակուին: 1910ին «Միութեան և Յաւաք- դիմութեան կոմիտէ»ն, Սալոնիքի ժողո- վին մէջ որոշուեց կայացուց որ ամբողջա- պէս բնաջնջել տայ Օսմանեան կայսրու- թեան մէջ ապրող երեք միլիոն հայերը: Այս որոշումը չգործադրուեցաւ անմիջա- պէս, այլ իբրեւ ահաւոր սպառնալիք ճնշեց հայութեան վրայ հինգ տարի շա- րունակ:

1914ին պայթեցաւ Համաշխարհային Առաջին Պատերազմը և յաջորդ տարին, ընդհանուր անորոշութիւնը նկատուեցաւ յարմար առիթը գործադրելու համար ա- ըրուեց: Ապրիլի մէջ է, երբ բնութիւնը կը ծածկուի ծաղիկներով և կը խօսի կեանքի մասին, Պալսոյ մէջ կը սկսին պատրաստուիլ մահ տարածելու համար: Կը հարուածեն նախ նտրանին: Բարբա- րասական կատաղութեան առաջին զոհերն են եկեղեցականները, գրողները, բժիշկ- ները և գեղեցիկ այն երիտասարդութիւնը որ իր դահճներու կողքին ալ կուռած էր:

Նայն հակառակորդ ծանրացաւ նաև ժողովուրդի հոծ զանգուածին վրայ: Ինչ օգուտ երկարել մեր խօսքը խոշտան- գումներուն և տառապանքներուն մասին՝ որոնց ենթարկուեցան անմեղ երեխաներ, մատղաշ կիներ և ծերեր, որոնք խաղաղ կեանքի մը կը ձգտէին միայն:

Ծանօթ է մեզի հետեւանքը կրօնական տակութեան և ցեղային մօլեզնութեան: Հալածողները բոլորն ալ իրարու կը նմանին:

Համաշխարհային Առաջին Պատերազ- մէն հտք, 1920ին, հայ ժողովուրդի նա- հատակութիւնը աւարտած չէ՛ տակուին: Հալածանքը իր վերջին հարուածը կ'ուղէ տալ: Այդ առթիւ, Սուրբ Տեղեաց Պահա- պանութիւնը (Յրանշխակեան Միաբանու- թիւնը) ևս սենեցաւ իր զոհերը: Յրան-

չխոսեալ ներս որոնք օգնութեան հասած էին Փաքր Ասիոյ որոշ հայերու, իրենց հօտին հետ սպաննուեցան: Այդ նահատակներու անուանները ծանօթ են. Հայր Յրանսիսկօ Տէ վիթթօրիօ, Հայր Մաթերնօ Միւրի, Հայր Ժօզէֆ Ագիլլեան, Հայր Էմմանուէլ Կարսիա, Հայր Ալֆրէտ Տօլենց, Հայր Սալվատօրէ Սապաթինի, Հայր Ալպէրթ Ամարիոսի, Հայր Ստեփան Եալինկաթեան և Հայր Լէօնարտօ Պէլլուչչի: Եթէ պէտք ըլլար փաստի մը, ապացուցանելու համար թէ քարգերը կրօնական տակաւնութիւնէ կը բխին, Յրանչիսկեան այս նահատակները, որոնց մէջ կան երեք Եւրոպացի — Յրանսացի մը, Հոլանտացի մը և Սպանիացի մը — կուտան այդ փաստը:

Գոհունակութիւն է ինծի համար յարգել անոնց յիշատակը հարիւր հազարաւոր հայերուն հետ, ինկած քրիստոնէական նոյն հաւատքին համար: Մկրտութիւնը, որ կ'ընդունուեցէր զիրենք Յիսուս Քրիստոսով, զիրենք ըրաւ նահատակները նոյն դատին:

Վերջին հաշուեկէիւ. երեք միլիոն հայերէն, որոնք կ'ապրէին Օսմանեան պետութեան մէջ, մէկ ու կէս միլիոնը սպաննուեցան: Իսկական ցեղասպանութիւն: Իրական պատուհաս մը, պարտութիւնը արդարութեան և յաղթանակը անորդարութեան: Արդարեւ, Գրիգոր Լուսաւորչի ժողովուրդը խաչուած ժողովուրդ մըն է: Սակայն մեր հաւատքը իմաստ մը կուտայ թափուած այսքան արիւնին: «Դժբախտներուն համբերութիւնը բնաւ չի՝ պարտաւիր» (Սղմ., 2. 19), մինչդեռ հալածողներուն կը սպասէ անվերջ փլուզում և «անոնց յիշատակը կ'անհետի...» կ'աւելցնէ սաղմոսերգուն:

«Երանի անոնց որոնք կը հալածուին արդարութեան համար, որովհետեւ անոնց է երկնքի արքայութիւնը» (Մատթ., 2. 10): Այս է Երանիներու վերջինը և կատարելագոյնը, քանի իր մէջ կենդանի կը պահէ Աստուածորդիին կնիքը և նկարագրիր:

Ճշմարիտ քրիստոնեաները խաչի համբէն կը քալեն բոլոր երկիրներուն մէջ:

Անոնց համար Աւագ Ուրբաթը մայր չի՝ մաներ: Հալածանք չճանչցող Եկեղեցի մը, Եկեղեցի մը որ նահատակներ չունի, մեռած Եկեղեցի մըն է: Ան ըրած է զիջումներ՝ զոր պէտք չէ ընել, ան կորսնցուցած է քրիստոնէական իր նկարագիրը:

«Անհրաժեշտ էր որ Քրիստոս անցնէր տառապանքէն, մասնաւոր համար իր փառքին մէջ» (Դկս., ԻԴ. 26): «Մոռան իր Տիրոջ մէն աւելի չէ... եթէ զիս հալածեցին, պիտի հալածեն նաեւ ձեզ» (Յովհ., ԺԵ. 20):

Այս է քրիստոնեային պատասխանը տառապանքին, բանալին որ կը յայտնէ մեզի խորհուրդը ամէն նահատակութեան, Եկեղեցիէն ներս: Մարտիրոսներու արիւնը աւելի լուսաւոր կը դարձնէ մեր երկինքը և աւելի փառաւոր՝ քրիստոնէութեան պատմութեան մէջ:

Իսկ քրիստոնէութեան դիրքաւորումը զինք հալածողներուն նկատմամբ. «Երանելի էք երբ բամբասեն ու հալածեն ձեզ և ամէն տեսակի շարքի բռնի ձեր մասին իմ սիրոյս պատճառով: Ուրախ եղէք և երջանիկ զգացէք, վասնզի ձեր վարձքը շատ է երկինքը» (Մատթ., Ե. 11-12): Մանաւանդ՝ «աղօթեցէք ձեզ հալածողներուն համար»:

Այս երկույ, կեցած նահատակներու յիշատակին առջև, կը բարձրացնենք մեր աղօթքը բոլոր անոնց համար, որոնք ընծայաբերեցին իրենց արիւնը: Մեր նահատակները չ'են ըսեր. «Թող մեր արիւնը իյնայ Քաղզէաստանի բնակիչներուն վրայ», ինչպէս Երեմիայի ժամանակ, այլ կ'ըսեն. «Թող մեր արիւնը ըլլայ աղօթք մը մեր դահիճներուն համար և ըլլայ ձայնը որ յայտարարէ. ահա թէ ինչպէս քրիստոնեաները կը շարունակեն իրենց արեան վկայութիւնը տալ մարդոց փրկութեան համար»:

Կ'աղօթենք բոլոր հալածիչներուն համար, աշխարհի վրայ ամէն տեղ, Թող քրիստոնեայ արիւնը թափուած քրիստոնեայ դատին համար, միանայ խաչին վրայ թափուած Քրիստոսի արիւնին և դառնայ աւագան փրկութեան ամբողջ մարդկութեան:

«ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՊԱՏԱՆՔ»ԻՆ

ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Անցնող Ապրիլ ամսուն 2-24, Դավթի բերդին գիմաց գտնուող Քրիստոնեական Տեղեկատվական կենտրոնի (Christian Information Centre) շէնքին մէջ ցուցադրութեան դրուեցաւ վերաբառաւորութիւնը այն պատանքին՝ որով փաթթուած էր մարմինը մեր Տիրոջ, խաչէն վար առնուած պահուն, Յովսէփ Արիմաթացիի և Նիկողիմոսի կողմէ, անուշահոտ իւղով օծուելէ վերջ և գերեզման դրուելէ առաջ:

Յուցահանդէսին բացումը, Երկուշաբթի, 2 Ապրիլի կէսօրէ հաք ժամը 5ին, կատարեց Լատինաց Պատրիարք Մօնս. Ճիաքօմօ Պէլլրիթթի, որ այդ առթիւ, Քրիստոսի թողման շարականի երգեցողութենէն հաք, հակիրճ պատմականը ըրաւ սրբազան մասունքի մը նուիրականութեամբը մեծարուած այդ իրեղէնին, մեր Տիրոջ յարութենէն մինչև 1578 թուականը, երբ վերջնականապէս փոխադրուած է Իտալիոյ հիւսիսակողմը գտնուող Թօրինօ քաղաքը: Անցեալ տարւոյ ամառնալներին, քառասուն օրերու ընթացքին ցուցադրութեան դրուած ըլլալով հոն, առարկան դարձած է բազմամիլիոն քրիստոնեաներու երկիւղած պաշտամունքին:

Բանախօսութեանց աւարտին, ժառանգներ, ղեկավարութեամբ Ս. Աթոռոյս Դպրապետ Տիար Սահակ Գալայեանի, երգեցին հանգստեան շարականներ, որմէ ետք հանդիսութեան նախագահ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը հրաւիրուեցաւ ընելու փակման խօսքը: Ամենապատիւ Սրբազանը նախ իր շնորհակալութիւնը յայտնեց Հոգեշնորհ խօսողներուն, եւ ապա պահին պատշաճ խորհրդածութիւններէ ետք եզրափակեց իր խօսքը ըսելով թէ «Կորսնցուցիներ բայց չկորսուեցանք. Կորսուէինք թերեւս եթէ չկորսնցնէինք: Անոնց հաւատքը լի է վաղուան յոյսով: Եւ յոյսի ծայնով կ'ըսենք. փառք անոնց խնկելի յիշատակին»:

Յաջորդող չորս օրերու ընթացքին, կաթողիկէ բարձրաստիճան հոգեւորականներ Իտալերէն, Ֆրանսերէն, Արաբերէն և Սլաւներէն լեզուներով և slideներու ցուցադրութեամբ ճոխացուած դասախօսութիւններով տուին սրբազան այդ մասունքին վերաբերեալ չափեկան ու չինիչ տեղեկութիւններ:

Ստորև կու տանք, թարգմանաբար և քաղուածաբար, հատուածներ այն բանախօսութենէն, զոր Ս. Քաղաքիս Լատին համայնքի Հովիւ Հայր Ճօրճ Ապու իրազէն ըրաւ Հինգշաբթի, 5 Ապրիլի երկուցնան յիշեալ կեդրոնին մէջ. Արաբերէն լեզուով. -

1936 թ Սեպտեմբերին, Երանաշնորհ Պիոս ԺԱ. Պապը, խօսելով աշխարհի զանազան կողմերէն Հոռոմ այցելող կաթողիկէ կղերականներու խումրի մը, կնարկելով Քրիստոսի պատանքին, ի միջի այլոց կ'ըսէր. «Քրիստոսի անձին հետ կապ ունեցող իրեղէններէն ամենէն նուիրականն է ան: Թէև հօրիւր առ հօրիւր ստուգուած չէ թէ իսկապէս անով պատուած է Քրիստոսի մարմինը, և սակայն տարակոյսէ վեր է որ մարդու ձեռքով և արուեստական միջոցներով չէ գծուած այն՝ ինչ որ կ'երևի անոր վրայ»:

Վերջին դարուն, լուսանկարչական և տարրալուծական մարզերու մէջ արձանագրուած յառաջդիմութիւնները եկան տակաւ առ տակաւ փարատելու այն կասկածները՝ որոնք գոյութիւն ունէին շատերու մօտ և փաստելու թէ իրօք անով է որ պատանքուած է մարմինը Փրկչին:

Կտաւին երկարութիւնն է 4.36 մէթր, իսկ լայնքը՝ 1.10 մէթր: Գոյնը կը տարուբերի ընդմէջ գորշի և դեղինի: Նման պատանք մը երեւան եկած է նաև Թատմորի — Սուրիա — մէջ կատարուած պեղումներու ընթացքին: Ուստի կը կարծուի թէ Սուրիոյ մէջ գործուած է ան:

Առաջին դարերուն Ս. Երկիր այցելած քրիստոնեաներէն ոմանք յիշատակած են իրենց ճամբորդական տպուկութիւններու կարգին թէ տեսած են Քրիստոսի պատանքը Ս. Քաղաքին մէջ: Անոնցմէ կարելի է յիշել Baulione անունով